

Swarzędzki alfabet historyczny Antoniego Kobzy

Wierzonka

(fragmenty historii)

Położenie, nazwa, gleby, najdawniejsze ślady życia ludzi.

Wierzonka - wieś w powiecie poznańskim położona na prawym brzegu rz. Głównej, ok. 8 km na północ od Swarzędza, zamieszkała przez 407 mieszkańców (2015 r.).

Nazwa pochodzi od zdrobnienia nazwy sąsiedniej Wierzenicy, której Wierzonka była częścią. Pierwotne określenie *Mała Wierzenica* (*Vyerzenyca Minor*), przekształcone zostało w *Wierzenickę*, a następnie w *Wierzonkę*.

W okolicy Wierzonki znajdują się liczne pozostałości życia ludzi w dawnych czasach. Na południe od wsi znajdują się ślady kultury łużyckiej (1400 – 400 p.n.e.) i przeworskiej (III w. p.n.e. – V w. n.e.) oraz z okresu wczesnego średniowiecza (550 – 1300 r.).

...W 1985 r. podczas budowy systemu melioracyjnego na polach położonych między ul. Leśników a posesjami ul. Działkowej natrafiono na ciałopalne cementarzysko oraz groby szkieletowe z fragmentami naczyń glinianych. Nie wiadomo jednak, kiedy się pojawiły i jakie reprezentują kultury, gdyż wykop został zasypany zanim przybyli archeolodzy z Poznania.¹

...Jeszcze we wczesnym średniowieczu losy Wierzonki i Wierzenicy rozeszły się, a ich dzieje potoczyły się inaczej.

...Na przełomie XIV i XV wieku zakonnice oddały w dożywocie Wierzenickę i Barcinek właścicielowi Wierzenicy Mikołajowi Łodzicowi ze Srebrnej Góry.

...W wieku XVII nazwanym w historii Polski „wiekiem wojen” Wierzonka podzielała nieszczęścia, które dotknęły Wielkopolskę i całą Rzeczpospolitą, ale na ten temat brak jest jakichkolwiek przekazów. W dalszym ciągu, niemal do końca XVIII w. wieś należała do klasztoru cysterek w Owińskach.

Z późniejszych, także nielicznych informacji wynika, że klasztor oddawał w dzier-

żawę poszczególne części swoich włości.

...Bezpośrednio po trzecim rozbiórze Rzeczypospolitej na ziemiach zagarniętych przez królestwo pruskie rozpoczęto stopniowe przejmowanie majątków kościelnych na skarb państwa. ...24 stycznia 1797 r. znaczna część dóbr klasztornych została przekazana nieznanemu nikomu kupcowi galanteryjnemu z Berlina, którym był Sigismund Otto Joseph Treskow (1756-1825).

...Oprócz klucza owińskiego, za który zapłacił 73 325 talarów, Sigismund Otto Treskow zakupił także klucz dóbr na Kujawach za 12 500 talarów. Za obydwa klucze wyceniane na 350 tys. talarów Treskow zapłacił ok. 86 tysięcy, czyli mniej więcej jedną czwartą ich rzeczywistej wartości.² ...

Wierzonka drogą spadku przeszła w roku 1825 do rąk Ludwika syna Otto Sigismunda. Ludwik v. Treskow (1799-1865) podobnie jak ojciec także był dobrym rolnikiem. Powiększył odziedziczone dobra składające się wtedy z Wierzonki, Karłowicz/Karłowic i Milo/Milna o utworzone przez siebie leśnictwo z dużym gospodarstwem rolnym zwane Ludwigshöhe (Ludwikowo). On też w 1830 r. wystawił w Wierzonce skromny, ale przestronny dwór. ...

Hugo v. Treskow rozbudował siedzibę w Wierzonce stawiając przy niej wieżę z oficyną, połączone z właściwym dworem drewnianym łącznikiem w stylu rosyjskim. Całość stanowi eklektyczny, interesujący zespół budynków, choć bez wielkopańskiego rozmachu.

Kompleks budynków składający się z dworu i oficyn z łącznikiem otoczony był parkiem założonym w pierwszej połowie XIX w. prawdopodobnie przez Ludwika v. Treskova. Obok wzorowo utrzymanego parku pałacowego w Uzarzewie, stanowi niezwykle

² Podobne interesy robili przede wszystkim ludzie z kręgu dworu pruskiego kupując polską ziemię za minimalne ceny i niemal zaraz pozbywali się jej po cenach rzeczywistych osiągając wysokie zyski. Rozdawnictwem dawnych dóbr króla polskiego i majątków kościelnych zajmował się przekupny minister Hoym.

W lipcu 2018 r. ukazała się książka Antoniego Kobzy „Dzieje wsi okolic Swarzędza. Szkice i materiały do historii powiatu poznańskiego”. Od czerwca 2017 r. na łamach Prosto z Ratusza publikujemy jej fragmenty. Książka jest do nabycia w księgarni. Na stronie www.swarzedz.pl (zakładka: Informator miejski/O Swarzędzu/Historia) znajdują Państwo wszystkie, dotychczas opublikowane w Prosto z Ratusza, odcinki „Swarzędzkiego alfabetu historycznego Antoniego Kobzy”.

urozmaicony i cenny zbiór drzew i krzewów, niestety mocno zdziczały i zaniedbany. ...

...Hugo v. Treskow był kolejnym dobrym rolnikiem i gospodarzem, co uwidoczniło się dalszym rozwojem odziedziczonej majątności i jej powiększeniem po 1884 r., poprzez zakup folwarku w Kowalskim oraz (na jakiś czas) majątków we Wronczynie i Złotnikach. Administratorem rozległego majątku jeszcze przed śmiercią właściciela był Ernst Coelle (odnotowywany w 1907 i 1913), a później Polak Paweł Wiesner pracujący na stanowisku zarządcy już w 1919 r.³

...Aby działalność gospodarczą przynosiła dochody Treskowowie zatrudniali u siebie także ludzi wykształconych i posiadających konkretne zawody. Wśród miejscowych Polaków takich ludzi nie było. Wszyscy kolejni zarządcy (oprócz ostatniego) dominium, jak i rządcy poszczególnych folwarków byli Niemcami. Również osoby zatrudniane na stanowiskach kierowniczych w zakładach o charakterze przetwórczym (tartaki, suszarnie, gorzelnie), oraz sprowadzani rzemieślnicy zatrudniani do bieżących napraw maszyn rolniczych i produkcyjnych, sprzętu i urządzeń, byli ludźmi narodowości niemieckiej.

Uzależnienie ekonomiczne ludności polskiej było bezspornie i uwidaczniało się szczególnie w sposobie głosowania mieszkańców podczas wyborów do władz ustawodawczych królestwa pruskiego i cesarstwa. ...Z dostępnych materiałów przedstawiających wyniki wyborów w obwodzie wyborczym Wierzonka wynika, że w wyborach do parlamentu północno-niemieckiego w 1867 r. (przed zjednoczeniem Niemiec) jeden raz, niewielką ilością głosów zwyciężył

³ E. Coelle zatrudniony został w Wierzonce w czasie rozwijającej się choroby Hugo v. Treskova.

¹ Według informacji miejscowego nauczyciela geografii Włodzimierza Buczyńskiego, nie przeprowadzono w tym miejscu badań archeologicznych.

Wierzonka. Dwór Treskówów z 1907 r. Poczłtówka ze zbiorów Henryka Sobkowiaka.

kandydat polski S. Motty, który uzyskał 82 głosy. Niemiecki kandydat Krieger otrzymał 74 głosy. Później zwyciężali tylko Niemcy. ...

Stosunki ludności polskiej z Niemcami na terenie Wierzonki, a szczególnie z rodziną v. Tresków układały się poprawnie, choć zdarzały się także incydenty naruszające ten porządek. Przykładem są obchody najważniejszego lokalnego święta, jakim jest święto Patrona parafii, czyli odpust. W Wierzenicy obchodzono go tradycyjnie w grudniowym dniu św. Mikołaja, ale jego obchody w 1889 r. zostały poważnie zakłócone. Jak donosiła poznańska polskojęzyczna prasa właściciel dóbr Hugo v. Tresków zakazał swoim robotnikom rolnym udziału w odpuscie i kościół w tym dniu świecił pustkami. ...

Mieszkańcy Wierzonki borykali się z rozmaitymi problemami i byli uczestnikami oraz świadkami nieszczęść typowych w owym czasie dla wszystkich wsi powiatu poznańskiego i okolic Swarzędza. ...

Podczas żniw w sierpniu 1899 r. i zwożenia zebranego zboża, parobek Jakub Gąska spadł z wozu prosto pod koła i zginął na miejscu. Osierocił żonę i kilkoro dzieci. ...

Kilka lat później (1905 r.) w obrębie folwarku, w pożarze spłonęła wielka stodoła wypełniona całym zbożem zebrany podczas żniw. Spaliła się także lokomobila i krowa jednego z komorników.

Szkola

Na początku XIX wieku dzieci z Wierzonki pobierały nauki w szkole wierzenickiej. ... W 1826 r. mieszkańcy dominium przy finansowym i rzeczowym (budulec) udziale

v. Treskowi wybudowali szkołę przy drodze wiodącej do Wierzenicy. Ułatwiło to edukację, ponieważ droga do szkoły w Wierzenicy, szczególnie jesienią i zimą była dla dzieci bardzo uciążliwa, a nawet niebezpieczna. ... Mimo, iż uczniami były w ok. 75 % dzieci polskie wyznania katolickiego, to pruskie władze oświatowe narzucały nauczycieli narodowości niemieckiej, często ze słabą znajomością języka polskiego.

Niemal od początku roku szkolnego 1906/1907 w całej Wielkopolsce rozpoczął się strajk szkolny. Z tego okresu pojawiła się w prasie jedna informacja o sytuacji w wierzonkowskiej szkole. Stwierdzono, że: w Wierzonce także częściowo przestały dzieci odpowiadać w religii (po niemiecku). Podobnie było w pobliskich szkołach w Kicinie oraz w Koziegłłowach. ...

...Po odrodzeniu się państwa polskiego w 1918 i dzięki zwycięskiemu powstaniu oraz włączeniu do niego Wielkopolski w 1919 r., w Wierzonce nastąpiły pewne zmiany. Część Niemców opuściła wieś i majątek wyjeżdżając do Niemiec. Ustalono urzędową pisownię nazwy wsi na Wierzonka (dom.). Szkoła przestała być ewangelicka, a stała się z powrotem katolicka. Jej kierownikiem w 1918 r. został Lucjan Latoński, a od 1919 r. zatrudniony był również nauczyciel Józef Błażejowski, który został kierownikiem w tym samym roku, po przeniesieniu Latońskiego do szkoły w Kobylnicy. ...

...W 1928 r. Wierzonka wraz z Karłowicami liczyła 692 mieszkańców. W majątku należącym do Angeliki v. Tresków (2424 ha) znajdował się młyn dzierżawiony przez Sy-

dowa, gorzelnie, tartaki, suszarnie płatków ziemniaczanych. Ponadto we wsi mieszkał i pracował kołodziej A. Matuszewski, a także znajdowały się zakłady: koszykarski Snuski, kowalski Hanzewniaka, murarski K. Klicha, ogrodniczy W. Karnbacha. Wyszynk trusków prowadził G. Henkel, a zajazd był nadal własnością F. Lawrenza.

Wielki kryzys gospodarczy na świecie i w Polsce lat 1929-1933 odbił się również na sytuacji Wierzonki i stanie posiadania v. Treskówów. W 1933 r. Angelika v. Tresków sprzedała folwark Kowalskie (400 ha), a nabywcą był Wolfgang v. Dettmering. ...

...Należy odnotować, że Otto Sigismund Joseph v. Tresków pierwszy właściciel całych dóbr owińskich z Wierzonką (oraz jego spadkobiercy będący właścicielami Wierzonki) był bardzo dobrym gospodarzem. ...

W Wierzonce stanowiącej centrum dóbr, administracyjne i społeczne centrum dóbr, folwark był stale modernizowany oraz rozbudowywany. Na pocz. XX w. ukształtował się względnie trwały wizerunek wsi, który przetrwał do ok. 1989 r. Obszar zabudowań folwarcznych i dworu został wyraźnie oddzielony od wsi ceglanym murem od strony zachodniej. Domy mieszkalne dla pracowników i budynki gospodarcze stawiano tylko murowane. Część budynków mieszkalnych znajdowała się na wydzielonym terenie folwarku, a część poza nim, na terenie wsi. Niektóre obiekty jak na przykład kuźnia, dom rządcy i domy robotników rolnych, oznaczono inicjałami właściciela i roczną datą budowy. Oznaczenia wykonane w tynku lub rzadziej w kamiennej płycie, obwiedzone ceglaną ramką umieszczone są w szczycie budynków mieszkalnych lub od strony frontowej nad wejściem (np. kuźnia). Podobne oznaczenia znajdują się również w Karłowicach i Kowalskiem, które także były częściami dóbr Treskówów.⁴

W okresie międzywojennym w obrębie majątku wierzonkowskiego nie licząc obór, stajni i chlewów znajdowały się: gorzelnia, dwie suszarnie oraz tartak.

Szczególnym obiektem była gorzelnia, której wygląd przypominał raczej duży dwór, a nawet pałac o klasycystycznych cechach. ...

...Sołtysiem Wierzonki, przez kilka kadencji, aż do 1990 r. był Zenon Niewiedziała. Po nim funkcję piastowali: Julian Kupidura (kadencja 1990-1994), Tadeusz Rybarczyk (1994-1998), Teresa Rybarczyk (1998-2006), Irena Prokop od 2006.

⁴ W Uzarzewie, Jasinie oraz Sokolnikach Gwiazdowskich występują również oznaczenia budynków mieszkalnych i gospodarczych inicjałami właścicieli z datą roczną budowy.

Wierzonka. Szkoła z 1905 r., stan w 2015 r. (fot. Antoni Kobza).